EESTI POST, TALLINNA PEAPOSTKONTOR – VENEKEELSE MASINKLIŠEE VÄLJAANNE.

Peeter Pärn

Aastaid 1991-1993. nimetatakse Eesti Posti ajaloos ülemineku perioodiks. Eestis kehtestati alates 01.01.1991. enda postiteenuste tariifid, eraldudes sellega sisuliselt Nõukogude Liidu ühtsest postisüsteemist. Eesti enda kehtestatud tariifid olid tunduvalt kõrgemad varem kehtinud tariifidest. Samas ei olnud Eestil omi postimaksevahendeid. Kasutati edasi Nõukogude Liidu postmarke ja tervikasju. Nõukogude Liidu kesksest süsteemist aga enam ei varustatud või tehti seda ebapiisavalt. Tuli leida lahendeid, et post probleemideta edasi töötaks. Lihtsaim viis oli võtta kasutusele lisafrankeerimis templid ning vajalikud nominaalid Nõukogude Liidu tervikasjadele sel viisil ise juurde trükkida.

Alates 01.05.1991. moodustati Riigiettevõte Eesti Post, kelle allasutused võtsid kasutusele erinevaid lahendusi, sest Eesti Post keskne organisatsioon ise veel üleriigilisi väljaandeid ei emiteerinud. Eesti Post pakkus välja lahendusi või kooskõlastas neid kohalike postkontoritega.

Ülemineku perioodi aastal 1991. andis Eesti Posti allasutus Tallinna Peapostkontor ajutiste lahenditena välja kolm erinevat väljaannet – 1. kummist käsitemplid, 2. eesti keelne masinklišee ja 3. vene keelne masinklišee. Nimetatud väljaanded olid kasutusel paralleelselt. Antud teemat on põgusalt käsitletud Eesti Filatelist nr. 36 (1996) Vambola Hurt ja Elmar Ojaste artiklis EESTI TERVIKASJAD 1991-1993.

Töö autor käsitleb artiklis vene keelse klišeega väljaannet. Nominaali klišeel kirjed: ПОЦТА СССР / КОП. Lisaks on klišeel Nõukogude Liidu sümbol – viisnurga sees sirp ja vasar. Klišee on metallist, ümber tehtud frankeerimismasina klišeest. Klišee mõõdud on 25 X 34,5 mm. Kasutati musta templivärvi. Valuuta on kopikas. 005 tähendab 5-kopikat, 010 tähendab 10-kopikat, 130 tähendab 130-kopikat ehk 1-rubla ja 30-kopikat.

Klišee võeti kasutusele mai kuus 1991. eesmärgiga valmistada postimakse vahendeid. Empiirilise materjali põhjal saab vene keelset masinklišeed jaotada 6 kategooriasse. Autor vaatleb neid kõiki käesolevas näituses ühtse tervikuna (kogumina/väljaandena).

Uurimustöö tulemusena on need kategooriad järgmised:

1) „Suur Null“. Nn „Suur Null“ erineb põhiväljaande 0-st sellega, et klišeel olev alumine 0 on suurem (laius 2 mm), põhiväljaandel on see laius 1,7 mm. Lisaks asetseb „Suur Null“ kõrgemal kui põhiväljaandel on see „alla vajunud“. Neid „nulle“ on lihtne eristada. „Suur Null“ on ümaram ning asetseb kõrgemal, põhiväljaande null on piklikum ja „alla vajunud“.

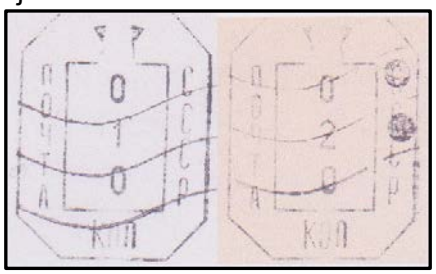

Teadaolevad nominaalid „Suured Nullid“ on: 10 ja 20 kopikat. Valmistatud on nii lisafrankeeringuga tervikasi ja ajutine tervikasi. Tiraažid teadmata. Mõlemad variandid harva esinevad.

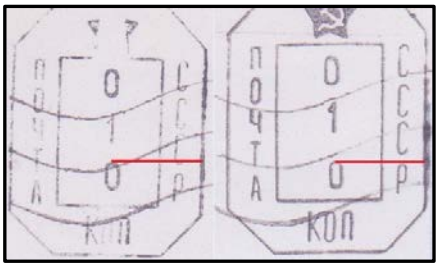

Nullide omavaheline võrdlus. 0 ülemine tipp on paralleelne C-tähe alumise tipuga, kui teisel 0 ülemine tipp on paralleelne P-tähe tipuga.

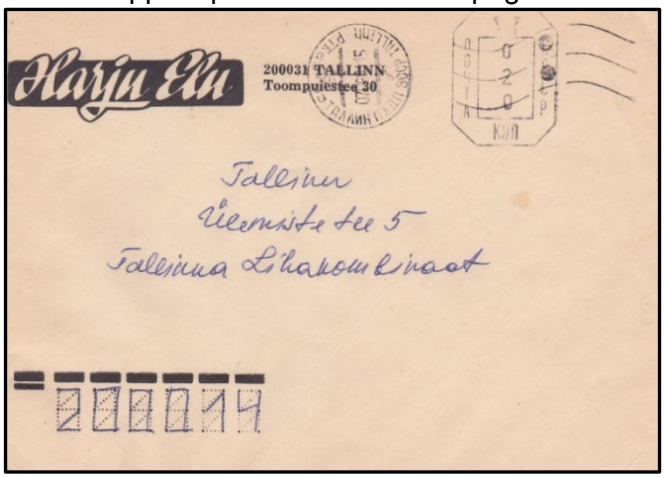

Ajutine tervikasi „Suure Nulliga“.

2) Põhiväljaanne – lisafrankeeringuga tervikasjad. Põhiväljaande lisafrankotempli nominaalid trükiti kõrvuti Nõukogude Liidu tervikasja trükitud margipildi vasakpoolsele küljele.

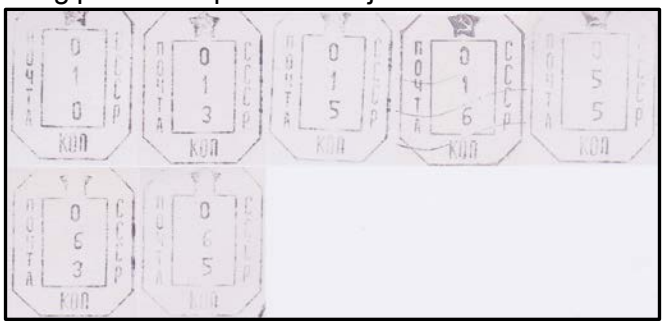

Teadaolevad nominaalid põhiväljaandel, lisafrankeeringuga tervikasjadel on: 10, 13, 15, 16, 55, 63 ja 65 kopikat.

Põhiväljaanne lisafrankeering nominaaliga 13 kopikat.

3) Trükk ümbriku küljel (külili trükk). Lisafrankeeringu nominaal trükiti ümbriku vasakule poolele külili. Valmistati nii tervikasju kui ka täiendava juurdemaksuga (lisatrükk) tervikasju. Klišee on koos kuupäevaga, kuid külili trükkides püüti seda varjata. Vaata ka kategooriat nr. 4.

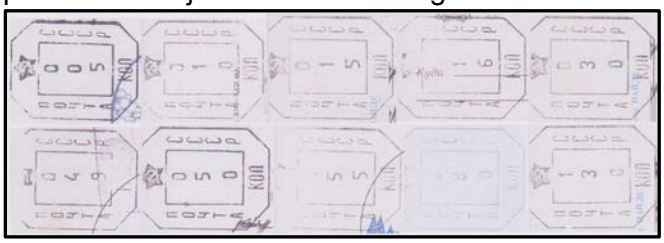

Teadaolevad nominaalid külili trükil on: 5, 10, 15, 16, 30, 49, 50, 55, 80 ja 130 kopikat.

Juurdemaksuna lisafrankeeritud ajutised tervikasjad: ülalt alla: postmarkidega ettefrankeeritud (pre franking) ja alumine Tallinna Peapostkontori kummist käsitemliga ajutine tervikasi.

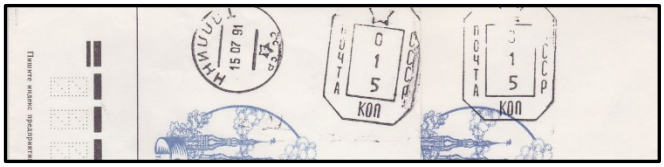

Kõrvuti trükitud ümbrikud. Trükiaps. Vasakpoolsele ümbrikule on jäänud kuupäeva klišee, mida külili trüki puhul püüti varjata või peita.

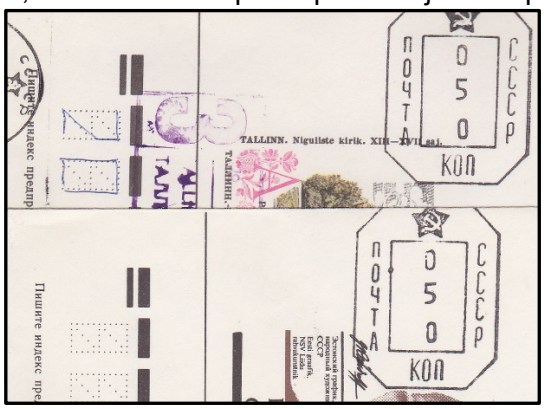

Kui trükk läks nihkesse, siis jäi kuupäeva klišee osaliselt näha (ülal).

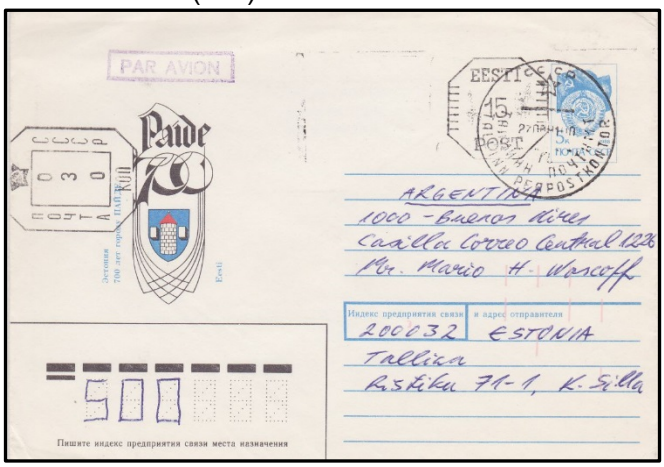

Ajutisele tervikasjale 15+5 kopikat on juurde trükitud nominaal 30 kopikat külili, moodustades kokku nominaali 50 kopikat, mis oli õhuposti tariif välismaale perioodil 01.03.-15.12.1991. Varem kirjanduslikult kajastamata ning pole kataloogides märgitud.

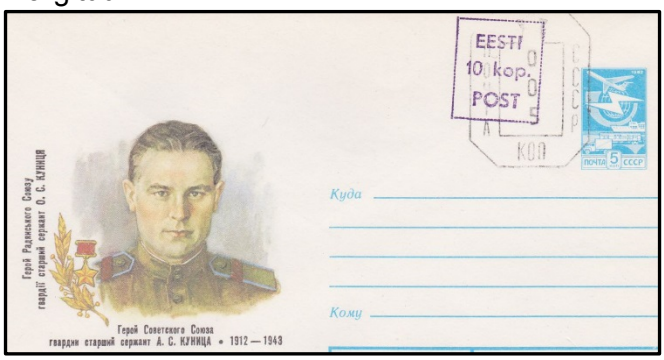

Variant, millele on täiendav lisatrükk trükitud ajutise tervikasja nominaali peale. Üldmulje ilmetu. Võimalik, et seetõttu hakatigi lisaväärtusi ajutistele tervikasjadele trükkima küljele külili.

4) Koos kuupäevaklišeega – tegelikult sama, mis eelmine. Nr 3 ja 4 on samased, kuid külili trükk kaotab (varjab) kuupäevaklišee. Variant nr. 4 trükiti nominaal koos kuupäevaga ümbriku päisesse. Kuupäeva klišees kohanimi ТАЛЛИН kirillitsas ning ka СССР, viisnurga sees sirp ja vasar.

Esineb kahte varianti – kuupäeva templis on Tallinn vasakul kui ka paremal pool.

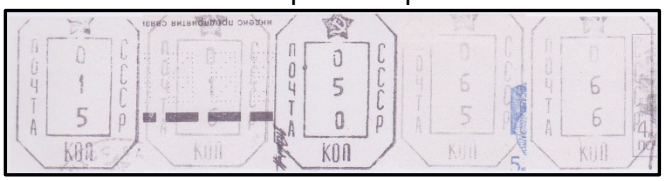

Teadaolevad nominaalid koos kuupäevaklišeega on: 15, 16, 50, 65 ja 66 kopikat.

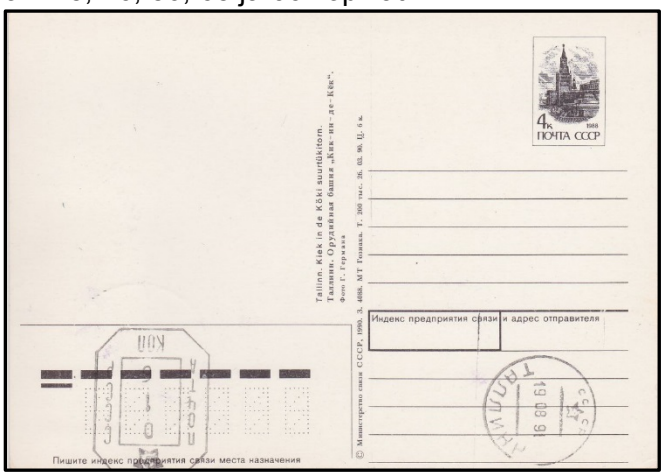

Esineb variant, kus lisafrankeering on ümberpööratuna trükitud postkaardi jalusesse.

Lisana trükitud nominaal 50-kopikat on trükitud ajutise tervikasja nominaali peale.

Kas lisa frankeeringuga koos oleva kalendertempli olemasolu oli oluline? Ilmselt mitte. Püüti seda ju varjata. Samas kui kalendertempel oli olemas, siis ei pidanud postitöötaja eraldi käsikalendertempliga üle tembeldama, kuigi ka seda tehti. Filatelistide jaoks on kuupäev oluline seetõttu, et see näitab millal postimaksevahend trükiti. Samas enamikel (ajutiste) postimaksevahendite väljaannetel puuduvad tiraažid või on need üldised. Tihtipeale oli nii, et seda, mida oli täna müügil, homme ei olnud enam saadaval. Päeva toodang müüdi enamjaolt samal päeval maha. Samas vajadusepõhiselt trükiti neid juurde, siis juba uue kuupäevaga.

5) Ajutised tervikasjad. Ajavahemikus 01.04.1991. kuni 1992. Eesti Posti allasutuste poolt valmistatud ümbrikud-postkaardid, milledele frankeerimine on täies ulatuses peale trükitud Eesti Posti allasutuste enda poolt. Ei ole vahet kas need on käsitemplite, tempelmasinate või frankeerimismasinate poolt trükitud. Esineb kahte varianti – kas koos kuupäeva klišeega või vaid nominaali klišeega.

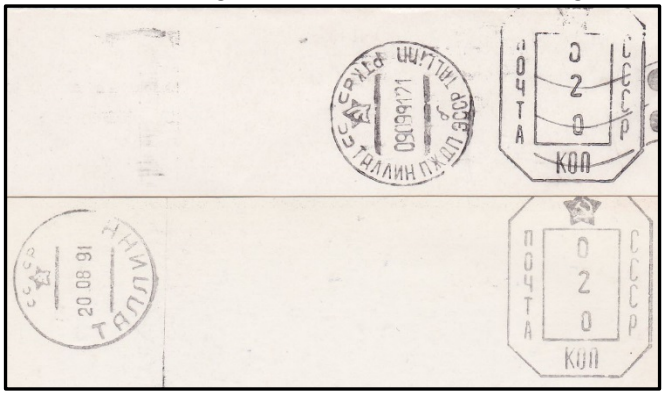

Vaid nominaali klišeega (ülal) ja koos kuupäeva ning nominaali klišeega (all) jäljendid.

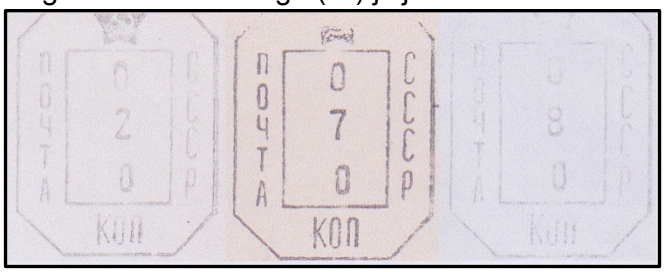

Teadaolevad nominaalid tervikasjadel on: 20, 70 ja 80 kopikat.

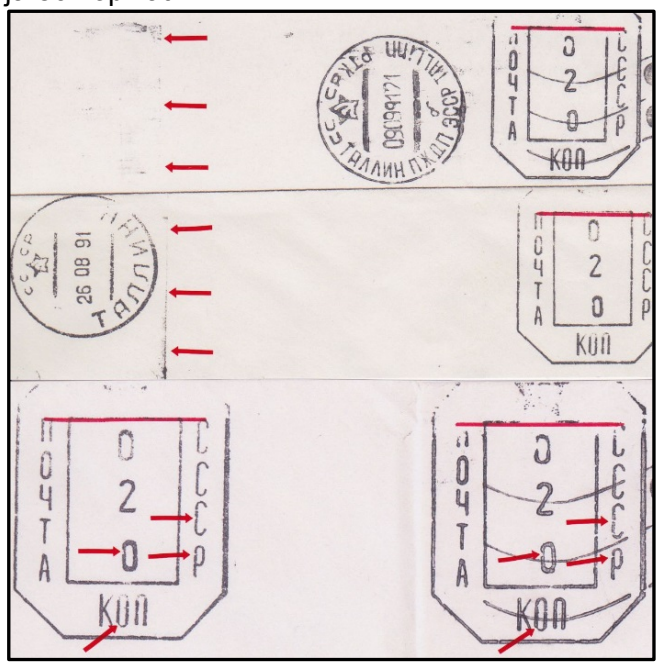

Kõrvutades klišeesid, on näha, et mõlemil on samasugused tunnused: kuigi kalendertempel on eemaldatud, on näha templi asukoht (ülemisel pildiosal) ja katkine nr. 0 ja katkised tähed CP ja O (alumine pildiosa, nooltega märgitud).

6) Ajutine postmark. Empiirilise materjali põhjal on teada, et trükiti ka ajutisi postmarke. Kasutatud on selleks aknakleepimis paberit, millel oli olemas ka liim. Tiraaž teadmata. Harva esinev.

Ainuke teadaolev nominaal ajutisel postmargil on 160-kopikat. Nominaal 160-kopikat vastas panderolli 100-250 g tariifile välismaale perioodil 01.03.-15.12.1991.

Tegemist on Eesti Posti väljaandega ja nii nagu kõikide ajutiste postimaksevahenditega ning neid võis kasutada kuni 01.07.1993. Kuid venekeelse väljaande kasutamine lõpetati pigem 01.01.1992., kui kehtivuse kaotasid Nõukogude Liidu postimaksevahendid. Teiseks põhjuseks, miks neid peale 01.01.1992. ei kasutatud, olid keelenõuded. Vastavalt seadusele, ei võinud peale 01.11.1991. ettevõtete, asutuste ja organisatsiooni nimedes kasutada ENSV (ЭССР) ega NSVL (СССР). Seega ei olnud enam sobilik Eesti Postil kasutada Nõukogude Liidu Posti (ПОЦТА СССР) rekvisiite ning sümbolit viisnurga sees sirpi ja vasarat. Arvestades eeltoodut, siis 1992. aasta alguses võeti Tallinna Peapostkontori poolt vene keelse klišee asemel kasutusele uus, eesti keelne klišee.

Kasutatud kirjandus: Eesti Filatelist nr. 36 (1996) Vambola Hurt ja Elmar Ojaste artiklis EESTI TERVIKASJAD 1991-1993.